بەشی دووەم

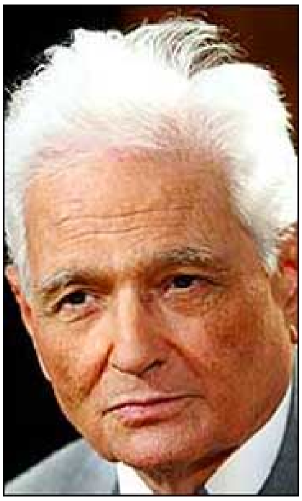

فەلسەفە و هەڵوەشاندنەوە Dekonstruktion :
یەکلاکردنەوەی ژاک دێریدا لەگەڵ مێتافزیکی رۆژئاوا

1- دەربارەی دێردیدا

ژاک دێردیدا لە 1930 لە دایک بووە (لە کۆتایی 2004 ماڵئاوایی کرد، وەرگێڕ) و فەلسەفەی تەواو کردووە. لە زانکۆی Ècole normal supèrieur لە پاریس دەرسی دەگوتەوە، لەوێ پێکەوە لەگەڵ لویس ئالتۆسێر بەڕێوەبەری بەشی/ئینستوتێتی فەلسەفە بوون. هەردووکیان پێکەوش لە قوتابخانە خوێندکار بوون، کە خوێندکارەکان لە کاتی ناپۆلیۆنەوە پاش ماوەیەکی زۆر کورت ئەو ناوە بەو ئینستوتێتە رەنگینە دەبەخشن. دەمەوەێ بڵێم کە ئالتۆسێرو دێریدا ژیانیان بۆ ئەوە تەرخان کرد کە وانەی فەلسفە پەرەی پێبدەن و بە تەواوی نوێ بکەنەوە کە ئەوان خۆیان لەوێدا بەر لە سی، چڵ ساڵ وەک خوێندکار وەرگیران.

ئەو کاریگەرییەی کە دێریدا لە ماوەی ئەو پانزە ساڵەی دوایی لەسەر خوێندکارەکانی فەلسەفە و زانستە کۆمەڵایەتییەکان و بەشە مرۆڤایەتیەکان بەجێیهێشت دەکرێ لەگەڵ هەمان ئەو ئیلهامەی کە وەک هەستێکی پێشتر ئالتۆسێر هەیبوو بەراورد بکەین. بەڵام ئەو دوو هزرڤانە نوێنەرایەتی دوو "ئاراستە"ی فەلسەفی جودا دەکەن، کە رەنگە لەچەند خاڵێک سەبارەت بە رەخنە و خاسڵەتی تایبەتمەندی سەرسەختانە لە سەرقاڵ بوونیان بە دوای پرۆژەکانیان هاوبەشیان هەبێ، بەڵام هەر یەک لەو پرۆژانەی ئەوان بەرەو دوو ئاراستەی جیاوازی فەلسەفە و – نەخشەی مێژووی تیۆری و هەروا بە روونی بەرەو دوو شوێنی جاوازدا دەڕۆن.

بە شێوەیەکی راشکاو. چونکە ئەو یاریە پەخشانی و بوونگەراییەی بە زۆریش ئەو "بە بوونگەرایکردن"ی کە لە بەرهەمەکانی کاتی لاویەتی هەردووکیاندا هەیە، واتا هەر ئەوەشە کە هەردووکیانی بە زیندوویی راگرتووە، وایکردووە هەردووکیان ئازار ئامێز و وەک خودی خۆیان بن، بەوەش دەکرێ لە یەکەم نیگاوە وا ببینرین کە لە بناغەدا دوو بەرهەمی جودا ی خود ئاسا و ئەدەبی بە سەلقیدار هەروەک خودی خۆیان لەناو ئاراستەیەک بن و لە هەوڵی ئەوەدان کە بە هێواشی بەرەو "بوونایەتی" نزیک دەبنەوە، کەچی لەسەر دەقەکانی پێشوویان هەدووکیان لە پەیوەندی نێوانیاندا

زۆر کێشەیان هەبوو.

بەڵام هەمیشە بواری وانە گوتنەوە ونووسینیان جودا بووە. ئالتۆسێر زۆربەی کات بە تەنیا ئیشی لەگەڵ چۆنیەتی مێژووی تیۆری سیاسی و مارکسیستیانە ، لە مۆنتێسکیۆ و رۆسۆوە تا بە فەلسەفەی ماتریالیستیانەی سەردەمی رۆشنگەری فەرەنسی و تێدەپەڕێ و تا دەگاتە مارکس، لێنین، گرامشی و ماو، خەریک بووە. کەچی نووسینەکانی دێریدا بە مانایەک لە مانایەکان لە " دیوێکی تر"ەوە لەسەر خوێندنەوەی سیستەم و تیۆری زانستە مرۆڤایەتییەکان، لە پلاتۆنەوە بە هێگل و هورسلەوە تا دەگات فرۆید، ساوسێر، لیڤی-شتراوس و لاکان، رۆلی خۆیان گێڕاوە، هاوکات دێریدا لەو دەقانەش بەهەرە وەردەگرێ کە هەڵیاندەوەشێنێتەوە و چریان دەکاتەوە. من لەو نووسینەدا زیاتر نزیک دەبمەوە لەوەی کە مەبەستم لە بوونی "دیوێکی تر" چیە کە رەنگە ئەوە وەک سەرەتا تا رادەیەک خۆ بە حاڵبوونێکی سەیر بنوێنێ.

ئەو ئەرکەی کە دێریدا خۆی بۆ تەرخان کردووە، کە ئەو چەندان جار لە دیمانە و نووسینە جیا جیایەکانی دووپاتەی کردۆتەوە، ئەویش ***هەڵوەشاندنەوەی*** گشت ترادیسیۆنی مێتافزیکی رۆژئاوایە. هەڵ-وەشاندنەوە/De-konstruktion دەیەوێ لیکجیاکردنەوە لە یەکتر و پارچە پارچە کردنە لە یەکتری، لە لە یەکچوواندێکدا کە بۆ نموونە مرۆ دەتوانێ وا لە ماتۆرپایسکل بکا. هەڵوەشاندنەوەی مێتافیزکی رۆژئاوا واتا تەفلیشکردنی "مەکینە"، کە بەلای کەمییەوە، بە جۆرێک بەوە بەش بە شکردنە لێکجودایانەی و شیوەکانی، هەتا بەلای کەمیەوە بۆ کاتییش بێ، ئەو مەکینەیە لە کار بوەستێت.

بە تێبنییەوە دەڵێم کە ئەو باڵکێشی و قووڵیە سەرسوورماندنەی کە لە هزری دێریدا هەن دەستەمۆ نەکراو ، شێوەیەکی دڵنیا، شلەژاویەکی جڵەو نەکراو و باڵا کردووی نەوەستاوی "شێتایەتی"یە. وەلێ من هەر لە ئێستاوە پەیڤێک بەکار دێنم کە تەنیا بە جۆرێک لە چێژی تایبەتیەوە دەتوانێ ئەو شێوەیە بەکارهێنانە پرەخسێنیت. ئیتر تا ئێرە با بگوزەرێین لەسەر پرسی"بلیمەتی" و/یان "شیتایەتی" دێریدا. بەڵێ وێڕای هەموو

ئەوانەش لێرەدا مەبەست پیشاندانی ئەوە نیە. من تەنیا هەوڵدەدەم هەندێک لە هێڵە سەرەکییەکان لە فەلسفەی ئەودا پێشکەش بکەم، پڕیار دان بۆ ئەوانی تر بە جێدەهێڵم گەر حەوسەڵەیان هەبوو. لە گشت رووداوێکدا ***پرۆژەی هەڵوەشاندنەوە***، کە وەک داوێك بەناو نووسین و جۆشیەکانی دێریدا ئامادەیە، کە لەگەڵ کاتدا زۆر لقوپۆپیان لێدەبێتەوە، هەرچەندە گەر ئەو کارانەش بە شەرمنی، وردیی و هێشتنەوەی زۆر کەلێنیش خرابنە بەر دەست. ئەمەش بۆ خۆی هەم وەک مێتود و هەمیش شێوازی دەربڕین گوڕ و جۆشێکی تایبەتمەندی هەیە. تایبەتمەندییەکی سەرسەختە، واتا ئەوە ***هەمان*** بابەتی بناغەیی فەلسەفی تایبەتمەندیش سەرسەختانە بەدوا دا دێت، ئەو بابەتە هەمەجۆرانەی مێژووی تیۆریە *جوداکان* کە دێریدا کاریان لەسەر دەکا. دێریدا بەو دەربڕینە دژوارانەی، کە لەگەل سنووری زەبروزەنگدا ئازار هەڵگرن، هەمیشە بە ڕێگای خودی تێرامانە درەوشاوەکانەوە لەناو شێوە تۆکمەکانیدا دەچێنێت،

تێرامانی فەلسەفییانەی دێریدا بەندە بە خودی کێشەی- *نووسین*. دێریدا لە نێو ئەوانەدا تێرامانەکانی رۆسۆ لەسەر زماندا دەورووژێنێت، ئەو لە بەرهەمە سەرەتاییەکانیدا بە پوختی چەمکی-نووسین هەڵدەسەنگێنێت، کە ئەو بە هەنگاو دوای هەنگاوی لێک و پێک کردنەوەی مەکینەی فەلسەفەی رۆژئاوا دەتوانێ وەک ئاسنێکی تواوە بەکاری بێنێت.

لە کارە سەرەکییەکەی سەبارەت بە گراماتۆلۆگی – واتا فێرکاری لە سەر نیشانەی نووسراو، کە لە ناوەڕاستی 60-کاندا لەوکاتەی کە زۆر *تیۆری* تر سەریان هەڵدا، دێریداش جۆرێک لە تیۆری نووسین "دەئافرێرێنیێ"- ئەو بەو کارە مافی راستی بە خۆی دەدا بڵێ کە *وشە*، وشەی گوتراو، وشەی "زیندوو" لە تەواوی مێژووی هزری رۆژئاوادا لەسەر حیسابی *نووسین*، وشەی نووسراو بە خراپی بەکار هێنراوە. دێریدا بەو بۆچوونە بە رێگای شێوازی بەڵگەدارییەوە هەندێک راستی پیشاندەدات کە ئەوەش پڕوای بە زۆر کەس هێناوە. بەڵام من هەرگیز بە تەواوی نەمتوانی قەناعەت بکەم بەو تێزە دێریدانەییە. بەڵێ، راستییەکەی ئەوە تاکە تێزێکە لە فەلسەفەی دێریدا کە من ناتوانم هاوڕاوی بم (یان لێی تێبگەم؟). هەڵبەت دەبێ بێژم ئەو تێزە یان بابەتە وەک خشتی بناغەیەکە

لە هزری دێریدا. من لەبەشی داهاتوودا دەگەڕێمەوە سەر ئەو باسە، لەوێدا لە بەشێکدا بە شێوەیەکی کورت قسە دەکەم لەسەر بەرهەمە رچەشکێنەکەی سەبارەت بە گراماتۆلۆگی کە دێریدا بەوە توانی بە نێوەندکردنی ئاوەز- *Logocentrismen* یەکلابکاتەوە، لە بە شێکی تردا بە ئاماژە کردن بۆ کتێبە زووەکەی لەسەر ئێدموند هورسل (*دەنگ و دیاردە*) دێمە سەر کێشەی راستیی و دواجاریش لە روانگەی کارە مەزنەکەی کۆوتاری *نووسین و جیاوازی* *دەوە* پرسیاری *جیاوازی* - *deffèrence* تاووتۆ دەکەم بەو شێوەیەی کە هزری دێریدا لە فەلسەفەی تازەتر فۆرمۆلە دەکرێت.

ئەوانە هەموو سەرنجێکی گشتیین و شێوەیەکە لە ناسندنێکی پوخت. وەکو تر لەبەر ئەوە ئەم وتارە لەم بوارەدا خۆی بۆ خزمەتکردن و مەبەستێکی دیاریکراو تەرخان کردووە بۆیە دەرفەت نیە باس لە شتەکانی تر بکرێت.

2- یەکلاکردنەوە لەگەل بە نێوەندکردنی ئاوەز

وەک گوتمان پرسیار لەسەر نووسین وەک هاندەرێک لە پشت فەلسەفەی دێریدا وە ئیشدەکا، کە ئەمەش دەبێتە هاندەرێک بۆ کۆمەڵێ *نووسین*. دێریدا لە گراماتۆلۆگی-*De le gramatologie* دا کە لە 1967دەرچووە تێزە سەرەکییەکەی لەسەر *سەرەتاگەی وشە لە پەیوەندی بە نووسین لە تەواوی هزری رۆژئاوادا، وێڕای* سەرتاپای شێوەکانی "ئیدیالیزم" کە بەرهەمێنەریانە، دەخاتە بەردەست.

لەو پەیوەندییەدا دێریدا دەرپرینێک دەبینێ کە ئەو بە داڕشتنی تیۆری رۆژئاوایی و بە نێوەندکردنی ئاوەز -LOGOCENTRISM ی فەلسەفەی رۆژئاوایی ناودێری دەکا، ئەو تاک رەهەندە بە نێوەندکردنەش کە بە ریگای وشە و ئاوەزەوە ئەنجام دەدرێت. دێریدا بە چەمکی "logocentrism" بنەمای روانگە ترادیسیۆنەکانی مێتافیزک دەست نیشان دەکا، کە ئەو پێی وایە ئەوە خودی روانگەی ئەو فەلسەفەیە کە وەک مەرجێکە بۆ بریاری "راستییەکی بەرچاو" پشتی پێدەبەستێ، کە ئەمەش لەناو *وشەی*

گوتراودا ئامادەیی *مانایەک* رادەگەیەنێ، هەروەک دەنگی مرۆڤایەتی پەیوەندییەکی بڕیاردراوی هەبێ لەگەڵ رۆح و هەروەک *logos* یان ئاوەز و دەنگ هەڵگری راستییەکی سروشتی و بەرجەستە کراو بن.

بە واتایەکی تر دێریدا ئەو پەیوەندییە نزیکەی کە مرۆ دروستی دەکا لە نێوان " *دەنگ*، کە لەوەدا وشە"، "رۆح، کە لەوەدا مرۆڤایەتی/نەمری" و "ئاوەز، کە لەوەشدا راستی" هەیە، بە کێشەیان دەکات. ئەوانە هەموویان بۆ عەقیدە- kultێکی ئیدیالیانەی لە ناوەکیگیر، بە رێگای دەنگدانەوەی ئەوە تا دەگاتە نەخشەی زانستی زمانی دەنگ (fonocentrism) و نەخشەی دەروونشیکاریی رۆح (psykocentrism)، جێگیر کراون،

دێریدا خۆی بۆ ئەوە ئامادە دەکا تا تەواوی ئەمانە، بەرەو دەرەوە وەرچەرخێنێتەوە.

ئەو خولیایە کە بە زۆر شێوە پێچەوانەی فەلسەفەیەکی ساغلەمە، مرۆ هەر زوو ئەو بە *ئۆبێکتیڤ کردن*-*obektivera*ی *سوبژایەتی*-*subjektiviteten*یە لە بەرهەمە فەلسەفییەکانی سارتر، بە تایبەتیش لە *بوون و عەدەم* (1943) دەبینێتەوە. بەڵام لای دێریدا مەسەلەکە ئیشکردنە لەسەر تیۆری ***نووسین***، هاوکات ئەوە لای سارتەری لاو ئیشکردن بوو لەسەر گەشە پێدانی تیۆری ***ئاگایی***. وەکو تر کە ئەمەش رەنگە بە رێکەوت نەبێت. هەردوو فەیلەسوف رەخنەی سیمۆتیک و رەخنەی دەروونشیکاری لێکدەترنجێنن. هەڵبەت سارتەر و دێریدا هەمیشە، لەبەرانبەر چەمکی "زانستیانە"ی ساوسێر لەسەر نیشانە و چەمکی "زانستیانە"ی فرۆید سەبارەت بە نائاگای، فەلسەفەیەکی گومانـاوی و هاوکاتیش ناڕەحەت و رزگارکەریان داناوە.

من لێرە بە دواوە کەمێک زیاتر تاووتۆی چەند چەمکی نیشانە/sign دەکەم کە لە *گراماتۆلۆگی* دا بەر چاون. رەنگە ناساندنی دێریدا لەم بەشەدا بە ئاڵۆز و ئەبستراکت بخوێنرێتەوە، وەلێ ئەوە خۆی لە خۆیدا کێشەیەکی گراماتۆلۆگیانەشە.

ئەو هێزەی کە لە پشت تیۆری نووسینی دێریدا هەیە، وەک خۆی روونیدەکاتەوە، بریتییە لە "سەرنج کێشی". واتا ئەوەی کە سەرنجی دێریدا رادەکێشێ زمانی *قسە* کردنە کە بە جۆرێک هەموو شوێنێکی تەنیوەتەوە - بە تایبەتیش لە رۆژئاوادا لە سەروبەندی قەڵەمڕەوی و

دەسەڵاتی نووسینی فۆنەتیکیدا – وەک *par excellence*، مۆدێلێکە کە نووسینی نووسراوە وەک چەشنە ئاوێنە بوونەوەیەکی لاوەکی لە: بەرهەمهێنانەوەیەکی سادە یان کەرەسەیەکی یارمەتیدان، *دەربڕینێک* لە پێناو *دەربڕینێک*، دەبینێت، کە ئەمەش بوو بە نوێنەرێکی قبووڵکراو. لە روانگەی ئەم خاڵەوە، بە واتای دێریدا ئەو مۆدێلە لە هزری رۆژئاوادا بە تەواوی باڵادەست بوو، کە دەبوو وشەی بە قسە گوتراو گونجاو بێت لەگەل راستیی زمان، "سروشت" و "بنچینە"، هاوکات نووسین دەبوو تۆوێکی ناخۆرسکی، تۆوێکی دروستکراوی خواستراو بێت، بە کورتی بیانۆیەکی ناپێویست بێت. ئێستا دێریدا پێمان دەڵێ کە ئەوە دەکەوێتە بەر پێوانەی بەها و ستروکتوری پرینسیپ، کە دەکرێ ئامادەییان لە سەرتاپای مێژووی تیۆری رۆژئاوادا، هەر لە سۆفیستەکان و پلاتۆنەوە بگرە تا بە رۆسۆ و هێگل تێدەپەڕی تا دەگات فرۆید، ساوسێر و لیڤی-شتراوس، بەدیبکرێت، بۆیە دەتوانین وەک fonocentrisk، بە نێوەندکردنی چوارچێوەی دەنگ دەست نیشانی ئەوە بکەین.

دێریدا ئێستا لەناو قووڵایی مێژوویەکی پێچاو پێچی فەلسەفیانەوە دەخوازێ لەناو مێتافیزکی رۆژئاوادا پەیوەندی نێوان *دەنگ* و *ئاوەز/ئەقڵ* بپشکنێتەوە. دێریدا بە ئاراستەیەکی مەیلەو ورێنە ئاساوە هەوڵدەدا ئەوەمان نیشانبدا کە دەنگ دەربڕین وەک نوێنەرایەتیەکی تراديسيۆنيانە لە پەیوەندی بە نەخشەکاری دەربڕینەوە تەنیا دەتوانێ لە بە ڕەواکردن بەشداری بکا و لە روانگەیەکی تراديسيۆنيشەوە جیاوازی نێوان شتێک کە *ناوەکیی*ە (لەوێ هزر ئامادەیی هەیە) و شتێک کە *دەرەکیی*ە (لەوێ نووسین ئاماژە پێکراو بێ) روونبکاتەوە.

کەواتە بەشێوەیەکی ئاسایی وشەی گوتراو وەک ئەو دەربڕینەی کە نزیکایەتی زۆرە لە ئاگایی دەخەمڵێنرێت، بەمجۆرە *دەنگ لە پێش هەموو ئەوانیتردا* دەبێتە *دەربڕین*.

بە دیدی دێریدا لەو خاڵەڕا تێگەیشتنێکی لەم تەرزە، واتا بە کەم تەماشا کردنی نووسین، کە زانستی زمانەوانی مۆدێرن بە جیاوازیە کۆیلە کراوە ناهاوئاهەنگیەکانی چەمکی نیشانە/sign: تواناداڕ/هەستدار، ئەبستراکت/کۆنکرێت، گەشەی زەمەن، ناوەڕۆک/دەربڕین، ئاماژە-signifiant /واتادار-signifè ... هتد، خۆی پێکهێنا. بۆ زیاتر جەختکردنەوەی

ئەوە کە بە دیدی دێریدا چەمکی نیشانە حوکمی چەمکی "راستیەتی" ئێمە دەکا، "کە جیانەکرایەوە لەو دەسەڵاتە راستییەی کە وەک میراتگرێکی logos دەنرخێنرێت"، لەوێدا لە بەردەوامی ئەوەدا "پەیوەندییە بنەچەیی و گرینگەکانی لەگەڵ *دەنگ-(* fonè*)*دا هەرگیز نەپچڕاوە".

بە کورتی مێتافیزیکی نووسینی دەنگ، وەک دێریدا پێشنیازی دەکا لەگەڵ نیشانەی "logocentrism"دا (کە ئەو چەمکە دەگەڕێتەوە بۆ *LOGOS*: وشە، ئاوەز) دەستگیر دەکرێت و ئەو راگەیاندنە فەلسەفیە لە درێژبوونەوەی نووسینی فۆنۆتیکیەوە وەک هاومانای مێتافیزک دەبینرێت. لێرەوە لە پاڵ ئەمەدا مرۆ تێدەگا بۆچی هزری رۆژئاوا لەناو ستروکتورەکەی خۆی، تا دەگاتە بەشێک لە تێگەیشتن لە *زانستایەتی*، کە لە کاتێکی دیاریکراودا لە مێژووی نووسین و لە پەیوەندیەکی لە باری پێناسەکراوی نێوان نووسین/دەربڕین و دەنگ، دیل دەبێت.

دێریدا لە رەشنووسە تایبەتمەندییەکەی خۆی دەربارەی تێوری نووسین رادەگەیەنێ کە نووسینی دەنگ هەرگیز ناتوانێ دەرفەتەکانی نووسین بەتاڵ بکاتەوە: بۆ ئەوەی لە بری ئەوەی کە لە نووسینی دەنگ بهزرین کە لە شتێکی ترەوە هاتووە، واتا لاوەکیە، بۆیە دەکرێ بە روانگەی دێریدا ئەوە بسەپێنین کە توانایی گشتی نووسین بۆ زمان مەرجێکی بنەڕەتیە. گراماتۆلۆگی لەو کارە گریمانەیەدا کۆی نمایشکردنێکی تیۆریانەیە.

پاشان دێریدا ئەوەمان نیشان دەدا کە تەنانەت لە ناخی زانستی زمانەوانییەکەی سۆسێردا لە نێوان تێزە گشتیەکانی لەمەڕ *خاسڵەتی رێککەوتی* نیشانە و وێناندنە رێزپەڕەکانی لەمەڕ راهاتنی ***سروشتیانەی*** نووسیندا قەتیسمانێک هەیە.

گەر پڕیار درابێ کە نیشانە تەواو لە بنەما بەدەر بێ و رێککەوت بێ، ئەوە بە واتای دێریدا بەدەر لە یان بە بێ بەستانەوەی نیشانە بە ئەنیستوتێکی تۆکمە، واتا بە بێ ئەو قەتیسمانەی کە دێریدا بە ***شوێن پێ*** *(La trace)* ناوبێژی دەکا، دەبێتە شتێکی لە ئاوەز بەدەر. ئەوە "رەنگدانەوە"یەکە کە لە "شوێنی دەقێکی نەقشکراودا " دەهێڵرێتەوە یان دەپارێزرێت، ئەوەش بەر لە هەموو شت ئا لێرە و لە کاتی ئێستادا جیاوزییە بونیاتنراوەوکان "دەباتەوە دواوە" کە بە رێگای "ستروکتوری ئاماژەکردنەکان"ەوە دەرفەت بۆ جیاوازیی دەرخسێنن کە وەک خۆی

دەرکەوێت.

کەواتە بە رای دێریدا خاسڵەتی ڕێککەوتی نیشانە مەرج بۆ ڕێچکەیەکی دەستنیشانکراو دادەنێ، واتا بۆ فۆرمێکی نووسین مەرجێک دەستنیشان دەکات کە ناوەڕۆکی شوێنکات و پەیوەندی (لەگەڵ شتێکی دیکە)دا بە خۆوە دەگرێت.

ئەگەر بەهای نیشانە/sign وەک ئەوەی کە دێریدا لەسەری دەنووسێ بەڕاستی بەمجۆرە خۆی بنوێنێ، بەو مانایەی کە "پارچەی زمانێک جگە لەو تێزە هاوپێودانگە هەرگیز ناتوانێت خاوەن بنەمایەکی دیکە بێت"، ئەگەر زمانی پێناسە کراو بە واتای دێریدا بریتی بێ لە جیاوازییەکان، ئەوە ستروکتوری ئەو زمانە بە گشتی تەنیا دەتوانێت یارییەک بێت لە ئاماژەیەکی دوو لایەنیدا. هەر یەک لە "دەستەواژەیەك" لە شوێن پێ بترازێ هیچ ئامادەییەکی تریان نیە - کە دەتوانرێ بۆ – دەستەواژەیەکی تر ئاسان بکرێنەوە کە لە دەسەتەواژەیەکی تر جودایان دەکاتەوە.

بەم مانایە نووسین *یارییەکە لە زماندا*. واتا مرۆ دەبێت وەک جۆرێک لە رستە-بەندی لە رەچەڵەکی شوێن پێ و رەچەڵەکی نووسین تێبگات، بۆ ئەوەی بە رێگای ئەو جیاوازییەوە هەر یەک لە دەستەواژەکان رەگەزی فۆرمیان پێبدرێت. ئەو فۆرم پێدانەش بەرئەنجامێکە، زمان سەرچاوەکەی کە نووسینە دەکاتە نموونە/مۆدێلێک، تا *بڕیار لەسەر جیاوازییەکان بدات*.

لێرەدا دێریدا تێگەیشتنە گراماتۆلۆگییەکەی بە قووڵی لە بناغەی تیۆری زانیاریی زانستە زمانەوانیە هەڵبژێردراوەکەی ئاشکرا دەبێت، لێرەشەوە ئەو زانستە خودی رەگەکە دەکاتە کێشەیەک. بە بۆچوونی دێریدا خاسڵەتی جوداکارانەی نیشانە/sign لەناو خۆیدا چەمکی نووسینی ترادیسیۆنی ناچاری سڕینەوە دەکا. واتا دێریدا دەڵێ تێزە سەرەکییەکەی سوسێر سەبارەت بە *زمان* بریتیە لە جیاوازی ژیان وەبەردانی بوونی ***پەڕێکی-نووسین***- یان "ئاخاوتنێکی خۆش" یانیش "جیاوازییەکی بڕیاردراو" – کە بە *لۆگیکی دەکەوێتە پێش* تەواوی ئەو لێکدژانە (بۆ نموونە، کات/شوێن و دەربڕین/ناوەڕۆک) کە رەگی بە کەمگرتنی نووسین دەکەوێتە ناو ئەمانەوە. بە واتایەکی تر نموونەی "سەرەتای نووسینێک" کە هەموو رەگەزێکی زمان، وەک رەگەزەکانی خۆیان، لەناو خۆیاندا رەگەزەکانی شوێن پێی خۆیان هەڵدەگرن، کە ئەمەش بە دیدی دێریدا بناغەی "سەرەتای نووسین"

پێکدێنێت. بەم جۆرە بە پرِوای دێریدا بەرهەمی نووسین سەرەتایەکەی لە شوێن پێەوە سەرهەڵدەگرێت، واتا "نا-سەرەتا"یەک، چونکە شوێن پێ هەمیشە شتێکە پێش واخت پرِیار دراوە. زمان وەک بنەمایەکی گوتنەکەی خۆی مەرجێکی هەیە ئەویش "*وەرچەرخانی دەرەکی*"ە، ئەو "وەرچەرخانە دەرەکی"ە کە هەمیشە زاڵە لەناو تەونی شوێن پێدا.

لێرەوە ئێمە دەتوانین پلەی رەخنە زانستییەکەی دێردیدا بپێکین. ئەو گراماتۆلۆگیە گشتیەی، کە زانستی زمانەوانی دەگناسیش تەنیا دەتوانێ ببێتە بەشێکی سنووورداری ئەوە، کە دێریدا نەخشەی بۆ دەکێشێت، نەتوانێ ببێتە زانستێکی کارا/پۆزەتیڤ. هەروا پێناسە نوێکانی دێردیدا لەسەر نووسین، "چەمکە گشتییەکانی سیمیۆلۆگی"، ناتوانێ ببێتە چەمکێکی "زانست"یانە. ئەمەش نەک لەبەر نەبوونی لۆگیک، بەڵکو هەم لەبەر ئۆبژەی راڤەکاری "ئۆبیکتیڤیتێت" و "هەقیقەت"، واتا مەرجەکانی زانستی لۆگۆسێنتریزم، کە ئەوە پێکەوە لەگەل جیهانبینیەکان سەبارەت بە بوون، ناسنامە، رەچەڵەک. زانایی، ئاگایی و...هتد وابەستەن بە فۆرمەترادیسیۆنەکانی جیهانبینی *ئامادەیی* (ئامادەیی رەچەڵەک). دەبێ شوێن پێ و پرۆسەی پرِیاردەری جیاوازییەکان بە ناچاری کۆتای بەو ئامادەییە بێنێت. "هزرێکی-جیاواز" دەتوانێ لەگەڵ "هزرێکی-لۆگۆسی" یەکبگرێت، کە ئەوەی دوایی بە رێگای غەدر کردن لە زمان و فرِێدانی بۆ شوێنێکی دەرەکی کەم بایەخ خوی باڵادەست کردووە. بۆیە گراماتۆلۆگی دێرداییانە ئەو کێشەیە بە ئەرکێکی سەرەکی خۆی دەبینێ کە کەم تا زۆر هەموو مەرجە راگەیەنراوەکانی زانستی زمانەوانی، ئەو تیۆریە پان و پۆرانەی کە لە ماوەی ئەو سەد ساڵەدا بوونەتە بە هێز کردن و هاوکات رێگە خۆشکەری ئەو جۆرە بە ئاڵۆزکردنە تیۆریە زانستییە، هەڵبوەشێنێتەوە.

دەنگ و دیاردە

نووسینە سەرەتاکانی دێریدا لەسەر ئێدموند هوسێرل- Edmund Husserl (1859-1938) دەدوێن. ئەو نووسینانەی دێریدا سەرەتا لە فۆرمی وەرگێرانێکی کورت و دەروازەیەکی درێژ، پاشانیش لە فۆرمی لێکۆڵینەوەیەکی کورت بەرجەستە دەبنەوە. دێریدا لەو نووسینانەدا، بە

پێودانگی خوێندنەوە ستراتیژییە ناسراوەکەی، راستەوخۆ هوسێرل راڤە دەکا، دەیخاتە ژێر پرسیار سنووری هزرەکانی "دەبەزێنیٚ" و گەشە بە هەوڵەکانی دەدا.

گەر مرۆ بخوازیٚ بە پوختی تێبگا لەوەی کە چۆن فەلسەفەی هۆسێرل خۆی نمایشدەکا، ئەوە دەتوانیٚ ناڕاستەوخۆ سوود لە ئەزموونی دێریدا، مێتود و لە هەڵبژاردنی بابەتەکانی وەربگرێت، کە بەهرەکەی لەو هزرڤانە ئەلمانیە رامان ئامێزە هەڵێنجاوە. هاوکاتیش دێریدا بە شێوەیەکی ئۆرگینال بەرکۆڵێک لەسەرکەوتنەکانی هوسێرلی داڕشتنەوە، مشتوماڵ کرد و بەرەو پێشەوە برد.

هوسێرل، کە بە دانەری دیاردەگەرایی/فێنۆمێنۆلۆگی دەناسرێتەوە، بە دژی بە مێتافیزکی ئیدیالی (پلاتۆن، کانت، هێگل) و پراوەی/ ئێمپریزمی پۆسەتیڤیزم (هیوم، لۆک، کۆمتیٚ) وەستایەوە. ئەو *دیاردە/fenoment* ی وەک پلاتۆن و کانت بە دژی بوونایەتیەکی بەرجەستەکراو: بیرۆکە یان شت وەک خۆی/ noumenon دا نەنا.

لە لایەکی ترەوە هوسێرل ئەو دیدەی پۆسیتیڤیستەکان رەتدەکاتەوە کە پێیان وایە دیاردە بریتیە لە فاکتەرێکی بەڵگە نەویست، هەروا ئەو دیدەی ماتێریالیستەکانیش رەدەکاتەوە کە پێیان وایە دیاردە وەک جەوهەرێکی رەسەن و گەردوونی کە بە "مادده" ناودێر کراوە بریتیە لە بەرجەستەکردنەوەی فۆرمەکان. چونکە بە بڕوای هوسێرل دیاردە نە جەوهەرێکی واقیعیانە (نە فاکتەر، "ماددەیە")، نە شتێکی ساختەشە، بۆیە دەبیٚ وەک "بەرجەستەکراوێک/نوێنەرایەتیەک"، خۆ نواندن و خۆ-پیشاندان (-بۆ یەکێك) ببینرێت، گرینگی یان مانا لەوەدایە کە دەبیٚ فەلسەفە هەوڵبدا ئەوە رۆشنبکاتەوە.

بەڵام بەڕاست مەبەست لە *واتا* و *کاکڵە* چیە؟ لێرەوە ئێمە رووبەڕووی ئەو خاڵە ئاڵۆزە، بنچینەی بابەتەکە لە فەلسەفەی هوسێرل دەبینەوە کە کاریگەری خۆی لەسەر نەوەیەک لە فەیلەسوفی فەرەنسی، هەر لە سارتەر و مێرلۆ-پۆنتی بگرە تا دەگاتە فۆکۆ و دێریدا بەجێهێشتووە.

هوسێرل لە کتێبەکەی، *مێدیتەشیۆنی دێکارتیانە/ Cartesianska meditationer* / وەک "*ناوکۆیی"ەک واتا* پیشاندەدات، کە هەستکردنی سۆبژەیەک ، تۆماردەکا، خۆی یەکدەخات، جەغتدەکاتەوە یان فۆرمۆلە

دەکاتەوە. کەواتە مرۆ دەبێت لە سۆبژەیەکی سەربەخۆوە کە وەک جۆرە سەرەتایەکی تەواو دەست پێکی خۆی دیاریبکات، تەنانەت بۆ سۆبژە خودی دەر و دونیاش "بوونەکەی هەمیشە پێشتر هەبووە". بەڵام بە پێچەوانەی ئەو بۆچوونە رووکەشە کە تەنیا جەغت لەسەر شت و دەستکەوتی تایبەتی خودی سۆبژە بۆ چۆنیەتی شێوەی *بینین* دەکاتەوە، وەکو تر فینۆمینلۆگی بە پێچەوانەی بۆچوونە زانستیەکان، کە بە روانگەی هوسێرل ئەوانە تەنیا دەکرێ پریارێکی رووت و لاوەکی بێت، پێی وایە دەتوانێ بە رێگای ئەمدیوی شێوەی مەرجداریە راستەوخۆ و کولتوریەکان "خودی شت بپێکێت". لە روانگەی ئەو تێگەیشتنەوە بۆ ژیان دەکرێ سەر لە نوێ ئەو بنەمایە پریاردراوە رەمەکیە، ئەو رەمەکیەتەی کە مەرج و بنەمای هەلبژاردنە بۆ واتا (هەڵێنجانە) بئافرێنین.

بە پروا و ئامۆژگاری هوسێرل، ئەگەر مرۆ بیەوێ سەر لە نوێ ئەو بنەمایە پریاردراوە چرکە ساتیە لە زانیارییدا – جا گەر بەند بێ بە ئاخاوتن لەسەر مێژووی فەلسەفە یان مێژووەکەی خۆی – بئافرێنینەوە، دەبێ ئاکامگیریەکی چرکراوە پێشکەش بکات، کە ئەمەش نابێ لە گومانە دێکارتیەکە جیاواز بێت، بەڵام دەبێ ئەم کارە زیاتر پەرە بەم گومانە بدات. ئەو ئاکامگیریەش بریتەیە لە "دانانی جەغتکردنەوە"یەک لەسەر جیهانێکی "پریاردرای راستەوخۆ" و تەواوی دەستکەوتە زانستییەکان.

ئەرکی ئەو بنەمایە پریاردراو رەمەکیە سەرقاڵ بوون نیە بە "چەمکە دروستەکان"، بەڵکو بە "سۆبژە کە بە چەمک چاک دەبێتەوە" سەرقاڵ دەبێت. دێریدا بە چەشنە مێتودێک جەغت لەسەر پەرە پێدانی ئەو بە دیالێکت کردنەی زانیاریی دەکاتەوە. ئەو بە دەرککردنێک بە خودی روو بە ڕوو بوونەوەی ئەو ئۆبژەیە نەخشەی چەمکە ساختەکان و رامانە سۆبێکتیڤە ناچار کراو و شوێنی لە دایک بوونەکان، سیستەمی ئەو بیر کردنەوەیە تێکدەشکێنێت.

وەک بینیمان دێریدا بە ئاسانی توانی بچێتە ناو بەشێکی فرەی ***روانگە*** باوەکان و پەنجە بخاتە سەر لۆگۆسێنتریزم. تەنیا لە پێناوی تاقیکردنەوەی هزریش، خۆی دەخاتە دەرەوەی ئەو سیستەمە، بەمەش توانی سەبارەت بە ئامادەیی مانا لە وشەی گوتراودا ئاماژە بە بناغە بێمەرجەکانی-postulat مێتافیزیک بکا، کە هەروەک لە سروشتەوە **ئاوەز** و

وشە دەمڕاستی هەقیقەت بن. وەک گوتمان زمان لە پەیوەندی بە وشەوە وەک رووە دەرەکییەکەی لە پەیوەندی بە رووە ناوەکەییەکەی، هەروەک جەستە لە پەیوەندی بە رۆحەوە وەک ئەلف و بێیەکان لە پەیوەندی بە واتای رۆح بە نزمی نرخێنرا بێت. دێریدا هەمان پێگە لای سوسێر، لیڤی-شتراوس و لاکان دەدۆزێتەوە.

بەم چەشنە بە رێژە کردنی بەشێک لە روانگە ترادیسیۆنەکان (لە پلاتۆنەوە بۆ فرۆید و ئەوانی تر)، ئەوەش توانای "ئامادەباشیەک" بۆ دێریدا دەڕخسێنێ کە بوارێکی ئیدیالی بۆ تیۆری نووسین دابمەزرێنێت. دەڵیم بوارێکی ئیدیالی چونکە دێریدا بە نمایشکردنی هەزار ساڵ لە "دەمکوتکردنی" نووسین لە فەلسەفە و-مێژووی هزری رۆژئاوا سەرتاپای ئەو تابلۆیە رشدەکاتەوە.

وەک پێشتر ئاماژەم پێکرد، بۆ من سەختە لەوە تێبگەم کە لە ترادیسیۆنی رۆژئاوادا **وشە** بە هێوری فشاری کردبێتە سەر **نووسین**؛ ئەوە دروست نیە بەڵکو پێچەوانەکەی راستە؟ لەمە بترازێ من بە تەواوی هەموو *مەشقە* فەلسەفییەکانی دێریدام قبووڵە کە وەک سەرپەرشتکارێکی زانکۆ لە دیدی گرینگی دامەزرێنەرانەی تیۆری نووسینەوە، توانی ستراتیژی مێژووی رەخنە و رەخنەی زانیاریی ئەنجامبدا، کە ئێمە لە فەلسەفەی رۆژئاوادا زۆر پێویستمان بەوە هەیە.

ئەوەی کە لە فەلسەفەی ترادیسیۆنی بە راستینە ناو دەبرێت، وەک مەرجێکی پێشوەخت بە لە بەرچاوگرتنی ماناکان لە پەیوەندیان بە دەرپرینەوە کە ناوەڕۆک بڕیاری لەسەر نەدراوە. دێریدا لە لێکۆڵینەوە بچکۆڵانەکەی *دەنگ و دیاردە*- *La Voix et la phènomène*، کە کایەی هوسێرلی بەسەرەوەیە بۆ یەکەم جارە ئەو تەوژمە لە فەلسەفە و- مێژووی هزر و تا دەگاتە ئەو سیمیۆلۆگییە سرتراکچالیستیە بخوێنێتەوە، کە لەوێدا لۆگۆسێنتریزم بە چڕی دەفراژێت. دێریدا دەخوازێ بەو خوێندنەوەیە لە پێناو سوودی شتێکی پێشتر *نەوتراو*، بە شێوەیەکی پەرەدۆکسال چەمکی نیشانە لەناو ببات. ئەو نەوتراوە کە بۆ بە دەستهێنانی سوودێکی تایبەتمەندە کە بەمەش بتوانێ بە هۆی دەنگی نزمی شەبەنگی رۆحەوە لەگەڵ بووندا لە ناو "کۆمونیکەیشن"ێکی سەرەتاگە و راستەوخۆدا ئامادە بێت. دێریدا دوای شوێن پێی ئەو ***ئەفسانەیە لەسەر سەرەتاگە***

دەکەوێ، ئەو ئەفسانەیە لە شێوەی لە قتوکراویە دیالێکتیکیەکەی لەناو هەموو بەرهەمە فەلسەفی و زانستییەکاندا ئامادەیی هەیە کە دێریدا تووشیان دەبێ، لە یەکتریان هاوێردەکا.

نووسین و جیاوازی

وەک بینیمان بە رای دێریدا سەرەتاگەیەک نیە کە تەواو رەها بێت، چەشنە سەرەتایەکی بەرچاو یان چەشنە خاڵێکی سەرشاری پێناسە کراو، بۆ *مانا و گشتایەتی بەرهەمی مانا* لە گۆڕێدا نیە. بۆیە کە دێریدا، لەوەدا سنووری فێنۆمێنۆلۆگی و تێگەیشتن کە لە مێژووی هزردا کەوتونەتە ژێر کایەی ترادیسیۆنی ماتریالیزمی، دەبەزێنێ. دێریدا لە هەموو کارەکانیدا بە توندی هێڵ بە ژێر ماتریالیەتی نیشانەدا دەکێشێت. هەڵبەت ئەو ماتریالیەتە لە گەردوونی چەمکی دێریدا زۆر شێوەی جودا جودا دەپۆشێت. زمان تەنیا بە توانای ئەو نووسینە نەقشکراوانە، یان واتا، ئەوەی کە دێریدا رەنگە لە یەکەم نیگایەوە بە جۆرە داڕشتنێکی "مەتەڵ/mystik"یکیەوە بە ***شوێن پێ*** ناوبێژی دەکا، بەرجەستە دەبێتەوە. هەڵبەتە ئەو چەمکە لە بواری زانستی زماندا وەک شتێکی وردەکار و رادیکالانە تا ئەوپەڕی کۆتایی هاوچەشنی مەتەڵ ئامێزی چەمکی ماتریال تەماشا دەکرێت، هەروا بە زۆریش وەک کۆدێکی سیحری بەکار دەهێنرێت، بێ ئەوەی کە جیهان بە هۆی ئەو (شوێن پێ)یە رۆشنتر بێتەوە.

دێریدا لە راڤە و تەرزە رامانێکدا لە ژێر دێری à le Saussure، لەو خاڵەدا بۆ ئەو روانگەیە دەچێ، کە دەکرێ هەموو زمانێک وەک *یاری جیاوازیەکان* تەماشا بکرێت. وێڕای ئەمەش هەر شوێن پێیەک وەک خۆی بە تەنیا قبووڵ دەکرێت، وەک جیاوازی جیاوازەکان، تەنیا لە هێزی بوونی شوێن پێیەکی ترەوە تێبیگەین؛ بە دەربڕینی دێریدا *trace-de-diffèrence* (شوێن پێیەک-لە-یەک-جیاوازی، تاکە شوێن پێیەکی جیاواز). لە فەلسەفەی دێریدا هزراندن لە مەڕ ***جیاوازی*** رۆڵێکی گرینگی هەیە، بە دەربڕینێکی کورت دەکرێ بڵێین جیاوازی لەسەر ***هەڵوەشاندنەوە*** چەقدەبەستێ، کە لە

پشت نەخشەی دەقە فەلسەفی و-مێژووی هزریەکانیدا رۆڵی پرینسیپێکی مێتۆدۆلۆگی و *جیاوازی* وەک رەمەکیەتی و وزەی هاندەری دەگێرێت.

چەمکی "جیاوازی" بە گشتی لە هزری نوێتری فەرەنسیدا شوێنێکی سەرەکی داگیر دەکا. بە رای من مرۆ دەتوانێ بەشێک لە مێژووی هزریی بنووسێت لەسەر خولیای کۆمەڵێ فەیلەسوفی تازەی فەرەنسی کە ئەو کردارەیان رۆشنکردۆتەوە، لای ئەو فەیلەسوفانە بیرۆکەی جیاوازی لە بە ستروکتور کردنی داپرانێک لە ترادیسیۆن و دواڕشتنەوەی مێتودۆلۆگیەکی نوێ –هەروا بە فەلسەفەشەوە کە دیالۆگانەکانی ئەوانە لەگەل زانستە کۆمەڵناسی و مرۆڤایەتییەکان رۆڵێکی بەرچاو دەگێرن.

هەڵبەت ئەو وێناندنە لەسەر *جیاوازی* لە سەرەتادا دەرپرینێکی کەمێک ئاماژە پێکراوی رۆژانەیە. ئێمە رەنگ، شێوە، دەنگ و بۆنەکان، وشە و رەفتارەکان وەک فرە دیاردەیەکی ئاڵۆز دەبینین، کە هەمووشیان جیاوازیان هەیە لەگەل لە یەکتردا. مرۆ تەنیا دەتوانێ بە خاڵی دەستپێکردن لە *جیاوازەکانەوە* شتەکان هاوێر بکا و فامیان بکا. تەنیا وێناندنەکان لەسەر "خوا"، شوێنێکی بەتاڵ" و "نەبوون/عەدەم" تا دەگات بە جیاوازی، بەڵام هەر بۆیە ئەو وشانە لە واتایەکی دیاریکراودا دەتوانن لە دەرەوەی وێناندنەکاندا خۆیان ببیننەوە، واتا نوێنەری شتێک بکەن کە مرۆ هەرگیز بیری لێنەکردۆتەوە.

مرۆ پێشتر لە لۆگیکی ئەرستۆدا چەمکی جیاوازی دەبینێ، کە وەک چەمکێک بێ جودا کردنەوە بەندە بە وێناندنی تاکەکەس. هەروا مادام فەلسەفەی گرێکی جیاوازی وەک باڵادەستییەک لەسەر توخمی جودای دیاردەکان قبووڵە، ئەوە ئەو جیاوازیە خولیایەکی قووڵی (ئیدیالی؟) هەیە کە ناسنامەیەکی سەرەکی وەک جەوهەرێکی دانراو لە ناخی واقیعدا قبووڵ و دیاریبکات. جیاوازی، نائاسایی، وەک تاوانێک سەیر ناکرێت، بەڵکو وەک گۆرانێک فام دەکرێت کە لەناو کۆی یەکایەتیەک کە لە بوونی خۆیدا هەر خودی خۆی و هەمان یەکاتی دەگەیەنێت. لای پلاتۆن بە دیالێکتیکێک ناسنامەی بوونایەتی و ناوکۆیی/کۆنتێکست لە نێوان وەک خود (ناسنامە) و ئەویتر (جیاواز) دەخوێنرێتەوە. ئەرستۆ هێڵی پەیوەندیەک لە نێوان توانا و رەفتار ، نێوان کەرەسە و دروستکردن دادەنێت، بەو شێوەیە جیاوازیەکان

دەبنە وەڵامدەری ساتە وەختی هەمەجۆر یان دیدگەلێک لە تاکێک و کۆی هەمان یەکاتیەکە.

دێکارتیزم بەوە لەگەڵ ئەوترادیسیۆنە دەپچڕێ بەوەی کە یەکەی بنەمایەک هەڵدەبژێرێ و لیکداپڕانێکی رادیکال لە نێوان ئیدیالی مادده، لە نێوان جەستە و رۆح پیادە دەکا، بەمەش دژایەتییەکان لێکهەڵدەکاڵێن. بەڵام وێرای ئەمەش ، هەروەک بۆ نموونە مارتیال گیۆرۆ Martial Guèroult ئەو کارەی کرد، مرۆ دەتوانێ بڵێ کە چەمکی خوا لای دێکارت Descartes دەبێتە هۆی دانانی پردێک لە نێوان هەردوو جەوهەرەکە. سپینۆزا لە هەموو بارێکدا هزراندن و تەنینەوە لێکگرێدەدا کە بەشێوەیەکی رادیکال ئاستیان جیاوازە، بەمجۆرە هزراندن و تەنینەوە پێکەوە دوو دیو لە هەمان واقیعدا پێکدێنن.

ئەو خولیایە رۆچووە قووڵە لە خواستی کەمکردنەوەی جیاوازیەکان لە شێوەی بیر کردنەوەی زانستیشدا بەرچاو دەکەوێت. هەر لە کاتی چەسپاندی قانوونی زانستییدا مەرجێک بۆ رێکخستن و گونجاندنی دیاردە جودایەکان ئامادەیە. سیستەمی زانستە گەورە و گریمانەکان مەبەستی گەڕاندنەوەی رەهەندە فرەکانی زانستە لە فۆرم و پرۆسەکان بۆ ستروکتورە سادەکان، بۆ نموونە بۆ تیۆرییەکانی وزە، تەزوو، گەردیلە و شانە زیندووەکان. بەکار هێنانی چەمکی پێشکەوتن/evolution لە بواری زیندەوەرناسی/بیۆلۆگی، مێژوو، کۆمەڵناسی و...هتد، پەیوەستە لەگەڵ چەمکی یەکایەتی و ناسنامەدا. لە روانگەی دروستکردنی یەکاتی و رێکخستنی یەکاتیەکانەوە ئەو روانینە لەسەر مادده زیندوو، مرۆڤ و "گەشەسەندن"ی رێکخستنەکانی کۆمەڵ کە ئەمەش دواجار جیاوازیەکان دەسڕێتەوە.

هەڵبەتە لە رۆژگاری ئێمەدا هەندێ هزرڤان/بیریار هەوڵدەدەن کە خۆیان بخەنە بان ئەو شێوە تێرامانەوە. ئەوانە هەوڵدەدەن *جیاواز بهزرن بێ ئەوەی ئەو جیاوازیە گرێبدەنەوە لەگەڵ پەیوەندی ناسنامەدا*. ئەو بزاڤە لە فەلسەفەدا بە نیتشە دەستپێدەکا. بە پروای دولۆز، وەک فەیلەسوفێکی ئەم رۆژگارە دەکرێ بە رەسەنترین میراتگر و پەرەپێدەری جیهانبینیەکانی نیتشە سەیر بکرێت، لە روانگەیەکی بیرۆکراتی و- تێکنۆکراتیەوە ئەرکی سەرەکی فەلسەفەی نوێ بەزاندنی سنوورەکانی نێوان لۆگیک و مێژوو و

نێوان تاکگەرایی و گەردوونگەراییە. لە دیدی دولۆزەوە واقیع بە جیاوازیە راشکاو و دووپاتەکانیەوە دروستکراوە. (بۆ نموونە: هەردوو زایەندە/جنس. جووت بوون؛ خاوەنداری، کەم و کوری، گۆڕێنەوە، کۆمونیکەشۆن، نا کۆمونیکەشۆن؛ رۆژ و شەو؛ وەرزەکان...هتد).

دەتوانین بێژین کە دێریدا بە کارەکانی لەسەر نووسین وەک پریاردەرێکی جیاوازییەکان، فۆکۆ بە گریمانەکانی لەسەر فۆرمە رادیکالەکانی هزرە جوداکان لە مێژوودا و ئالتوسێریش بە وەرچەرخاندنی چەمکە زانستییەکان، کەریگەرییان بەرچاوە لەسەر ئەو تەوژمە هەنووکەییەی فەلسەفەدا.

ئێمە بۆ یەکەم جار لەناو زانستە کۆمەڵایەتی و زانستە مرۆڤایەتییەکاندا چاومان بە تیۆریی زانستیەک دەکەوێ کە جیاواز لەسەر ئەو جۆرە هزرە ئیشدەکا ئەویش ئالتوسێرە، کە تێزە سەرەکیەکەی بریتیە لەوەی کە لە دواجاردا زمان پێکهاتووە لە جیاوازیەکان. بە هەمان شێوە بە دیدی لیڤی-شتراوس فۆرمی جیاوازی کولتورەکان سیستەمێک پێکدێنن کە ناکرێت لەگەڵ یەکتر بەراورد بکرێن، بە تایبەتیش، ناکرێ ئەو کولتورە جیاوازانە، لەناو گەشەی سەمتی یەکایەتی هەرارکیەکی بونیاتنراودا، لەگەڵ یەکتردا بگونجێنرێن.

لاکان چەمەکی جیاوازی دەهێنێتە ناو بواری دەروونشیکاری و کە لە زۆرینەی باسەکانی ئەو لەمەڕ سۆبژە ئەو جیاوازیە پایەی سەرەکی وەردەگرێ. بە گویرەی تێگەیشتنی لاکانی ئەو سۆبژە مرۆڤانەیە لەبەرانبەر خودی مرۆڤ و وشە و رەفتارەکانیدا رۆڵی سەرەکی هەیە. مرۆڤ بەردەوامییەکە لە نێوان گوتاری نائاگایی و گوتاری دەستە جەمعیدا، ئەوەش هەروەک مولکایەتییەک لە خۆیدا منی ئەو مرۆڤە کۆنترۆل دەکات، لەمەشڕا مرۆڤ وەک بە دوو بەش بوونێک و و پەرت و بلاوانە هەست بە خودی خۆی بکات.

ئەگەر بگەڕێنەوە لای دێریدا و هێڵە سەرەکیە کێشراوەکانی لە کتێبەکەی L'ècriture et la diffèrence (نووسین و جیاوازی)، کە رەنگە بەوە مرۆ بتوانێ هەنگاوێک دوورتر بڕوات و بڵێ کە ئەو (دێریدا) لە بەرایدا وەک جیاوازی/پریاری جیاوازی سەیری خودی ژیان و پرۆسەی ژیان بکات. دێریدا دەخوازێ بەم شێوازە چەمکی " DifférAnce" بنووسێت بۆ ئەوەی

کارەکتێری چالاکانەی سۆبژە بۆ جیاوازی/بڕیاردانی جیاوازی/دوور خستنەوە نیشان بدات. لەم روانگەیەوە بۆ ئەوەی مردن فەرامۆش بکەین، کە فرۆید پێشتر ئاماژەی پێکردووە، دەکرێ وەک ئابووری لە خودی ژیان تێبگەین.

گەر مرۆ لە دوا جاردا بە روانگەی جیاوازییەوە ژیان ببینێت، پرینسیپی کاکڵەی هزر دەبێتە قانوون بۆ ***مەودا*** (ماوەی نێوان شوێن، دوورکەوتنەوە، مەحفکردن، بێ نەزمی...هتد). وەک چۆن دەبێ ئەو تێگەیشتنانە لەسەر "مێژوو" و "ئەبەدییەت" تێک و پێک بدرێن دەبێ بە هەمان شێوەش خودی ئەو تێگەیشتنە لەمەڕ ***ئامادە بوون*** هەڵبوەشێنرێتەوە. چونکە بە مانایەکی تەواو دروست هیچ سەرەتاگەیەک لە گۆڕێدا نیە. ئەوە خودی بزووتنەوەکانە کە لە یاریە جیاوازەکانیاندا سۆبژەگەرایی و ئۆبژەگەرایی بەرهەمدێنن، هەروەک بە رێگەی پشت گوێخستنی بزووتنەوە جیاوازییەکانەوە چەمکی مێتافیزک، "خودی ئامادە بوون"، "ئامادەیی مێژووی رابردوو" و "ئەبەدییەت" بەرهەمدێن.

3- بەمجۆرە: بەرەو پەرە سەندن

هاوکات دێریدا ئاسا نەخشەی مێتودی هەڵوەشاندنەوە لە رەخنەی دەروونشیکاریدا پیادە دەکا. وێڕاوی ئەمەش ئەو پرۆژەی ستراتیژی هەڵوەشاندنەوەکەی لە بواری سیاسەتی فێرکاریش پەیڕەو کرد، لەوێدا ئەو پرۆژەی رەخنە زانیارییەکەی بەرجەستە دەکاتەوە و لە شێوەی رەخنەیەکی توند لە پێشەوەیاندا ئاراستەی هەوڵی بەڕێوەبەرانی حوکمەت دەکا کە دەیەوێ باڵی پێگەی فەلسەفە لە ئاستی شەهادەی باڵادا ببەستێ، بەڵام هاوکات وەک شتێکی ئاسایی وانە گوتنەوەی فەلسەفە قبووڵ دەکرێ. دێریدا لە ساڵی 1975 بە رەمەکیانە رێکخراوی GREPH (گروپی لێکۆڵینەوە لە مەڕ وانەدانی فەلسەفە) پێکا.

ئەو لە ئاکامگیریەکدا بە پیادەکردنی ستراتیژی هەڵوەشاندنەوە فەلسەفە و-مێژووی تیۆریی خۆی پەرە پێدەدا و دەخوازێ رەخنەکانی خۆی لەسەر دامەزراوەکانی فەلسەفە فرەوانتر و مشتوماڵتر بکا و، بە رێگای وانە گوتنەوەکانی فەلەسەفە وە هەوڵدەدا سیستەمی خوێندنی فەرەنسی بە شێوەیەکی تازە بونیات بنێتەوە .